

GHESAURUS

Tanulmányok
Szentmártoni Szabó Géza
hatvanadik születésnapjára

Szerkesztette
CSÖRSZ RUMEN ISTVÁN

rec.iti
Budapest • 2010

A kötet megjelenését támogatta

Óbuda-Békásmegyer Önkormányzata

és a szerzők

A borítón látható portré 2007 áprilisában készült Nyizsnyij-Novgorod városában, a moszkvai Magyar Kulturális Intézet szervezésében létrejött Balassi-program sorozat alkalmával (fotó: Csörsz Rumen István)

© Szerzők, 2010.

ISBN 978-963-7341-86-1

Kiadja a *rec.it*i, az MTA Irodalomtudományi Intézetének recenziós portálja
[Borítóterv: Meszlényi Attila](http://rec.iti.mta.hu/rec.it</p></div><div data-bbox=)

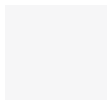
Tördelés: Csörsz Rumen István

Kötetterv, képszerkesztés: Szilágyi N. Zsuzsa

Kontrollszerkesztés, korrekció: Földes Zsuzsanna

Latin szövegek korrekciója: Lengyel Réka

Nyomda és kötészet: Print&Go Nyomda

LOVAS BORBÁLA

A rókatárgy, avagy egy aesopusi mese a hitvitázók tollán

Nem kell tehát azt várni, hogy olyat mondjak,
amit előttem senki nem mondott.
Mert igazán írja Salamon,
hogy semmi újság nincs e földön.¹

Magyarországon a XVI–XVII. században a magyar nyelvű széppróza fejlődését részben a prédikációs irodalomnak köszönhetjük. A korszak prédikációs köteteknek írói törekedtek rá, hogy szermóik, prédikációik gyűjteménye megvilágítsa műveltségüket, kielégítse személyes érdeklődésüket, szórakoztassa és tanítsa a hallgatókat, olvasókat. A Biblia szavainak magyarázása közben az emberi élet szinte minden fontos kérdése szóba került, akár aktualizálva is, így a hívek életvezetési tanácsadásként is tekinthettek e szövegekre.

Elődeink idejében is sokszor forgott a szó az emberi kapcsolatok körül. Az, hogy miért és hogyan kell az embereknek házasodni, hogy a szüzesség vagy a házasság-e az Istennek tetszőbb állapot, naponta ismételt kérdéssé vált a prédikációkban és a felekezetek közötti vitákban. Némegyszer a házasságot felmagasztaló és Krisztus kánai csodájának ünnepére mondott beszédekben bukkantak fel ezek a hitvitai elemek. Így történt ez Káldi György Vízkereszt utáni második vasárnapra írott prédikációfüzérének második darabjában is. A szöveg egy rövid exemplummal kezdődik, egy Aesopus-mesével, melyet a protestáns irányzatokban szokásos papi házasság kigúnyolására idéz:

Midőn egy csalóka rókát megszorítottak volna, és életéért a farkát zálogba hagyta volna: tartván attól, hogy meghunyorgatják érette; hogy maga undokságát elfödözhetné, a több rókákkal is el akarta hitetni, hogy ők is megmenekednének a hiába való tehertől, mely néha veszedelmes is lehetne. Találtatának pedig némellyek, kik készek lőnek tanácsát fogadni. De egy agg róka megtartóztatá őket, mondván: Valamíg ez a mi atyánkfia farkát el nem vesztötte, csak eszébe sem jutott, hogy az hiába való teher lött volna; sőt ékességnek tartotta és oltalmazta: azért gondolom, hogy tanácsával nem nekünk használni, hanem maga szégyenvallását akarja fődözni. Azokáért én az én eleimnek nyomdokát követvén, míg elhordozhatom, el nem vágatom. Akinek nehéz, vágassa el. Tetszék az agg

1 PÁZMÁNY Péter, *A római anyaszentegyház szokásából minden vasárnapokra és egynéhány innepekre rendelt evangéliomokról prédikációk* = PÁZMÁNY Péter *művei*, vál., jegyz. TARNÓC Márton, Bp., Szépirodalmi, 1983, 590. (A továbbiakban: PPM.)

róka tanítása minnyájoknak: és a csalókat hurrogatással elkergeték, hogy olyan gyalázatba akarta hozni atyja fiait. Majd hasonló dolgot látok az hitető Újítóknak: kik az szemérmetségől elbúcsúzván, hitők és fogadásuk ellen, Asszonyállatokhoz köteleztetvén, nagy szűgyenbe hozták magokat: és hogy szűgyenvallásukat elfödözhesék, el akarják hitetni; hogy minden rendbéli embereknek szükség megházasodni: és valaki azt nem cselekszi, az Istennek szép rendelését felbontja, ki a Házasságot, e máj Evangéliumban is, jelenlétével és csodatételével feltisztelte. Sokakat el is áltattak: de mindazáltal szándékokat végbe nem vihették, hogy mindenekkel szűgyent vallhattak volna, mert sok tudós, és Istenfélő tanítók megmutatták hamisságokat, és a régi igaz vallásban a híveket megerősítették.²

A mese³ a prédikáció nyitórészeként elhelyezve kiváltja a megszokott evangéliumi idézetet, Krisztus kánai csodájának leírását, majd ezt követi a történet önálló értelmezése, végül a bekezdés végén az aktuális beszéd szerkezetének ismertetése.⁴ Káldi gyakorlatában igen sokszor összemosisodik a prédikáció a vitairatok stílusával. A textussá avanszált fabula itt is a hitvita szolgálatába állított exemplummá válik. Elhelyezése miatt viszont egyrészt sokkal hangsúlyosabb, mint egy szövegközi példa, másrészt egyértelműen elkülönül a prédikációtól, és stílus miatt annak szövegével diszharmonikus viszonyba lép. Mivel már írtak előttem e történetről, idézném itt Gábor Csilla szavait Káldi beszédkezdésével kapcsolatban: „Egyértelmű benne a megsemmisítő indulat, a polémiát szolgáló, részletező alle-

2 KÁLDI György, *Az vasárnapokra való prédikációknak első része*, Pozsony [Bécs], 1631, 157–158.

3 A történet Aesopus-féle változata (*A csonka farkú róka*) így hangzik:

„Egy rókának a csapda levágta a farkát, és ezután szűgyenében elviselhetetlennek érezte az életet. Támadt azonban egy mentőötlete: hátha a többi rókát is be lehetne ugratni ugyanebbe, hogy így a közös bajjal saját csonkaságát elleplezhesse. Össze is csődítette mindet, és buzdította őket, hogy vágják le ők is a farkukat; előadta, hogy az nemcsak rosszul áll nekik, hanem túlságos súlyt is akaszt rájuk. Egyikük azonban mosolyogva felelt neki: »Barátom, ha veled nem esik meg, nem ajánlanád nekünk sem.« Ez a mese azokra alkalmazható, akik a többieknek nem jóindulatból, hanem saját érdekük szerint adnak tanácsot.” *Aiszóposz meséi*, ford., jegyz. SARKADY János, Bp., Európa, 1987, 18.

A mese nem szerepel Heltai fordításában, Pesti Gábornál viszont igen (143. sz.) *Az kurta rókáról* címmel, Kálditól eltérő változatban: „Mikoron az róka az tórból farka szakadva menekedett volna, meg mondhatatlan igen szűgyenli vala. És gondolá azt az álnakságot, hogy a több rókáknak is tanácsul adná, hogy azok is kurtán járnának, és osztán nem pironkodnék egyedil. Annakokáért egybe gyíhté a sok rókáknak seregit, és kezde nekik arról szólni, mint jobban tudja vala, és mikoron azt sokáig beszéllené, mondá egy aggostyán róka neki: Hallod-e, barátom (úgy mond), ha igen jó dolog az, a kit mondasz, élj tenmagad vele, ne tanácsozz egyebet reá. / Értelme. / Vannak, kik szín alatt szerelmet mutatnak, / De mi nekik hasznos, mást arra oktatnak, / Azért az eszesből ők meg utálatnak.” PESTI Gábor, *Esopus fabulái, melyeket mastan újonnan magyar nyelvre fordított Pesti Gábor*, Bp., Magvető, 1980, 63.

4 „I. Megmutatom, hogy a Papok és Szerzetesek nem kötelesek a Házasságra; és jobb meg nem házasodniuk. II. Hogy a házasság nem gonosz. III. Hogy a Házasság nem jobb a nőtlenségnél, vagy házasságtalanságnál.” KÁLDI, *i. m.*, 158.

gorikus megfeleltetések; a bizonyítás, megvilágítás és meggyőzés funkcióinak együttes jelenlétéhez a szórakoztatásé is társul, a szatirikus él, a jellemkomikum folytán.”⁵

Tudnunk kell azonban, hogy a farkavesztett róka fabulája kétélű fegyver. Egy korábbi forrásban – ha nem is ilyen kidolgozott alakban – épp Pázmány Péter, Káldi hitbéli harcostársa ellen irányul.⁶ Körülbelül tizenöt évvel Káldi előtt Nagy Benedek így vetette papírra Aesopus meséjét Pázmány *Kalanxa* ellen írott vitairatában:

És mint az Aesopus Rókája, kinek elvágta vala farkát, azt akará az többivel is elhitegni, hogy ők is farkukat metéljék el, Mert ez semmi haszonra való, csak akadék lábuk között, ő is [t. i. Pázmány Péter] egyszer immár magát az szent házasság Renditül megkurtítván azt akarja, hogy más is hozzá hasonló legyen. Mind ezekből veheti immár maga is eszében, hogy méltatlan akará az én [t. i. Nagy Benedek] emberiségemet megrongyolni, mert sohul semmit abban ő föl nem idézett vala, az mivel terhellé az Augustana Confessiót, hogy baromhoz illendő bujaságra tanítana...⁷

Pázmány e szövegre írt válasza alapos, ám a mesei betétre nem tesz utalást.⁸ Érdekes adatra bukkanunk azonban a XIX. századi közmondásgyűjteményekben, amelyek Pázmánynak tulajdonítják – természetesen pontos forrás megjelölése nélkül – a következő mondást: *Róka vágott farka*. Jelentéseként ezt találjuk: „Oly ravaszság, mely igaznak akar látszani.”⁹ Erdélyi János előszavát olvasva gyanítható forrásnak a *Kalanxa* tűnik, és a IX. könyv I. részében rá is bukkanhatunk a szöveghelyre. Ám a gondolati labdajáték csak részlegesen folytatódik, ugyanis Pázmány nem a házassággal,¹⁰ hanem az egyházzal kapcsolatban szűrja szövegé-

5 GÁBOR Csilla, *Káldi György prédikációi*, Debrecen, Kossuth Egyetemi, 2001, 195.

6 Elképzелhetetlennek tartom, hogy Káldi ne ismerte volna Zvonarits és Nagy Benedek munkáját. Bár Káldiról úgy tartották, hogy a kortársait messze meghaladó apparátust mozgatott meg beszédeiben, ami alapján akár más úton is hozzájuthatott példájához, mégis könnyebb hinni, hogy a hasonlóság nem véletlen.

7 ZVONARITS Imre, NAGY Benedek, *Pázmán Péter pírónsági*, Keresztvár, 1615, 98. A farkavesztett róka története szerepel Dömötör Ákos katalógusában is 419. szám alatt, egyetlen XVI–XVII. századi protestáns előfordulásként említve a Pázmány ellen szóló vitairatot. Ezen kívül még egy adatot közöl ebből a korszakból: „Pázmány Péter említette ezt a fabulát szólásformában”. DÖMÖTÖR Ákos, *A magyar protestáns exemplumok katalógusa*, Bp., MTA NKCs, 1992 (Folklór Archívum, 19), 228.

8 PÁZMÁNY Péter, *Csepregi szégymallás*, Prága, 1616.

9 ERDÉLYI János, *Magyar közmondások könyve*, Pest, Kozma, 1851, 341. (Az idézett mondás a 6633. szám alatt található.) Említi még: SIRISAKA Andor, *Magyar közmondások könyve*, Pécs, Sirisaka A., 1890, 260; MARGALITS Ede, *Magyar közmondások és közmondásszerű szólások*, Bp., Kókai, 1896, 637, 218.

10 A fenti történethez kapcsolható Pázmánynak a Vízkereszt utáni második vasárnapra írt második prédikációjának egy megjegyzése is: „Sőt, mikor eszembe jut az Amasias példája, ki az

be a mondást. A valóságos házasság helyett tehát Jézus jegyesével és természetesen a rossz egyházzal hozza összefüggésbe:

II. bizonyág: az igaz Ecclesiának mindenkor nyitva kel állani, ismérhetőnek kel lenni, hogy ebbe bémehessen, valaki Isten fia akar lenni.

Tudva vagyon pedig, hogy nincs egy-is az új gyülekezetek közül, mely minden üdőben ismerhető lett volna. Ergo, etc.

Első részét elégségesen megmutatók ennek-előte. Mert ha valamely üdőben elrejtett az Ecclesia, senki akkor az igaz hitre nem tanított, senki abban nem óltalmazot senkit; a szentségek szolgálatása-is megszűnt.

Második részét magok sem tagadják a vissza-vonyók. Sőt, mint-hogy az ő nyájok láthatatlan vólt a Luther szeleskedéséig, azt akarják (mint a farka-vágott róka), hogy az igaz Ecclesia láthatatlan légyen; és nem tudom micsoda szurdékban lappangó és szem-eleibe nem kerülő supertranscendens Ecclesiát koholnak az ő fejek vinnyéjében. Mert lelki-isméretekben meggyőzetvén, tudgyák, hogy ha Diogenessel együtt gyertya világnál keresik, sem találnak csak egy istállót-is, melyben a Luther hitinek győlekezete kintornált volna ez-előtt száz huszon-egy esztendővel. Ennek bévségesb bizonyágát az említett helyeken keresse, a ki minden róka-lyukokból ki akarja szorítani az új tanítókat.¹¹

Pázmány rengeteg szólást, közmondást szótt műveibe azok színesítése céljából – többek közt jelentős a rókával kapcsolatos szövegrészek száma is¹² –, és e betétek közül nem egyről úgy tartják, Pázmány tollán született meg. Ha valóban így

Isten népét Balványozásra vitte: nem csudálom ha igaz, a mit közbeszéddel mondanak; hogy ritkán jámbor a Predikátorok felesége.”

11 PÁZMÁNY Péter, *Igazságra vezérő kalauz* = PÁZMÁNY Péter *Összes Munkái*, Bp., Magyar Királyi Egyetem Hittudományi Kar, 1898, IV, 245–246. (A sorozat 1894–1903 között jelent meg; a továbbiakban: PPÖM.)

12 A Pázmány által használt, rókáról, róka farkáról szóló mondások száma nem kevés, sajnos az ezeket összegyűjtő kötetek minden esetben hivatkozási hely nélkül hozzák őket. Mégis néhányat említenék, kontextussal együtt: „avégre, hogy minden tudományoknak és rókalyukoknak végére mehessenek” (*Az mostan támadt új tudományok hamisságának tíz nyilvánvaló bizonyága és rövid intés a török birodalomról és vallásról*, PPM, 32.); „Az mely pápista ember jelen vala, alattomban, róka módjára mosolygván, így szóla:”, „és semmit reánk nem rakhatnak, hanem róka módra a kert alatt kullogván, oly dolgokat forgatnak, melyek nemcsak az derék dologhoz igényesen semmit nem szolgálnak, de sőt szinte úgy illenek hozzá, mint amaz te Fallacia petitionis principii az fellyül előhozott bizonyságokhoz, azaz, mint az bot az tegezhez, az aranyos kantár az számár fejéhez” (*Egy keresztyén predikátortul S. T. D. P. P. az kassai nevezetes tanítóhoz, Alvinci Péter uramhoz íratott öt szép levél*, PPM, 180); „és mint az róka, sok ugrásával az fennakadott kolbászt el nem érvén, elhitéte magával, hogy madzag volna, és nem méltó rajta kapdosni: úgy ez is az róka, látván, hogy sem íra sem szelencéje nincs az választételhez, bizonyt mond rajta, hogy méltatlan az Kalaúz feleletre, és nem érdemli, hogy valaki annak eltörlésére spongyát szerezzen” (*Rövid jelelet két kálvinista könyvecskére*, PPM, 409); „mert ha ezt feljegyeznék, kiteszenék farka rókánknak” (*Csepregi székelyvallás*, PPM, 393).

van, és történetünk fonalát tovább követjük, miért ne gondolhatnánk, hogy egy Alvinczi Péter által játékba hozott aesopusi mesének esszenciájaként született meg Pázmány feljegyzett mondása.

Pázmány Alvinczi Péterhez intézett írásaiban több helyen épp Aesopusból merített szövegrészei miatt kel ki Alvinczi ellen. Témánk szempontjából érdekes lehet megvizsgálni, Pázmány miért ítéli el ilyen hevesen Aesopus meséinek használatát, annak ellenére, hogy maga is többször utal arra, hogy minden szövegben lehetnek az író és olvasó számára hasznos részek.¹³ Az Alvinczi szövegszerkesztését, Aesopus meséinek használatát, a magyarázat és mögöttes tartalom nélküli szellemeskedést elítélő Pázmány megjegyzéseiből álljon itt néhány példa. 1609-ben (Alvinczi Péternek az *Öt szép levélre* írott válaszára reagálva) Pázmány így szól:

hogy egyszóval megmondgyam, ez egész írásodban (jó lelkiismerettel mondom és ezennel magaddal is megtapasztaltatom) semmi egyéb nincsen egyníhány jó módjával ejtett magyarizmusnál, Aesopus beszédinél, korcsmárul költ kajtor tréfáknál, istállóhoz illendő poshadt szitkozódásoknál, mellyekben csuda mely igen elvészed mindenek előtt az pállyát¹⁴

– majd így folytatja:

Egyébképpen, amint írásodból ismérlek, Alvinczi Uram, beszélhetünk egymással; de bezzeg azmi illeti az káromló szidalmazást, gyalázattal illető, mezei, bokorszőkő tréfákat, Aesopusból vött és magadtól gondolt beszédek: ezekben nem merek ujjat vonni véled, megadom itt magamat; nyertes légy ezaránt bár énmiattam.¹⁵

1614-ben pedig így ír:

Annakokáért ez rövid feleletet két okból akarám hozzád igazítani, szerető Alvinczi uram. Először azért, hogy engemet mentül hamarébb tudósics, ha ugyan te fajod-é ez az Beszéd. És ha te csemetédnek isméréd, íntenélek, hogy az beszéd-szerzést hadnád Aesopusra és ezután igazat szóllanal, mert efféle beszéd-csinálókát rút bélyeggel sütöget sz. Pál Apostol.¹⁶

13 „Nincs oly rossz kert, melyben valami hasznos fű nem volna. Nincs olyan könyv, melyben semmi jó nem találtatnék. Azért a tövis közül kiszaggatjuk a rózsát, a sárból kimossuk az aranyat; ami jót a pogányok írásaiban találunk, épületünkre fordítjuk.” PÁZMÁNY Péter, *A római anyaszentegyház szokásából minden vasárnapokra és egy néhány innepekre rendelt evangéliomokról prédikációk* = PPM, 596.

14 PÁZMÁNY Péter, *Alvinczi feleletinek megrostálása*, PPÖM II, 631.

15 *Uo.*

16 PÁZMÁNY Péter, *Az calvinista Predikátorok igyenes erkölcsű tekkelltségének tüköre*, PPÖM V, 32. E látványos példákön kívül Pázmány többször említi magát a fabulát is, mint a szövegből (főleg a prédikációkból) kihagyandó betétet. Ezen idézetek közül is álljon itt néhány: „Én is,

Ezek után is fontos azonban azt látnunk, hogy Pázmánynak nem az ilyen jellegű történetekkel volt problémája, hanem azok használatának hogyanjával, hiszen például a Morgók, vagyis Zvonarits Imre és Nagy Benedek ellen a gúny fegyvereként maga is használja Aesopust:

Azt nevettem magamban, hogy mint az Aesopus kuvasza, az koncot elszalasztván, az árnyékon kapdosott: úgy ezek is az én nevemen akadoznak, és mintha ezen akarnának az hóhérságban apród esztendőt tölteni; csigázzák, darabolják, rombolják nevemet. Petrus, Terpus. Az Pázmányból nem tudván szitkot faragni, sokképpen toldozzák, foltozzák nevemet, hogy ebből szitkot fondálhassanak.¹⁷

Kitetszik az is, hogy Pázmány egész más hangnemben vitatkozik Alvinczivel, mint más ellenfeivel. Míg az első időkben viszonylag higgadtan teszi ezt, addig az idő múlásával higgadságát és meggondolt, jól megformált válaszait sutba dobva, dühösen vágja szavait Alvinczi fejéhez:

Vallyon Alvinczi, neveztelek-é én valaha tégedet disznónak? kurvának? pellengér alá valónak? paráznának? világ latrának? verő-ártánynak? Genyetségnek? Hitetőnek? Bolondnak? Pokolból származottnak? Te pedig orczátlan nyelveskedésséddel (mint ha most is az alvinczi pajkosok között volnál) mind ezeket és több hozzád illendő rútságokat kérődöl reám; sőt ezeket (phui бүдös szájú) islógoknak nevezed.¹⁸

Ezekben a válaszokban nemegyszer előkerül a házasság és a róka motívuma is, a szövegből mintha vizsgált történetünk elemeit is kiolvashatnánk:

noha a pogányok rossz fabuláit és hívságos vagy ártalmas csevegésit írásomba nem elegyíttem, de ahol keresztyén emberhez illendő jóságokrul és dicsüretes erkölcsökrul, tisztességes mondásokat és cselekedeteket találtam, azokat előhoztam”; „És a Szent Jeronimus tanácsát követvén, úgy bánunk a pogányok tanításával, mint Isten parancsolta, hogy cselekedjenek a zsidók, ha pogány asszonyt akarnak venni. El kell haját beretválni, körmét vagdalni, ruháját változtatni, hogy se hamisság körmeivel meg ne sértse; se hívságos szók hajával, és fabulák csintalan öltözetivel meg ne mocskolja az igazságot; hanem elébb kitisztuljon hiúságiból”; „Nem abban fáradsz, hogy Jákobbal az juhok eleibe színes vesszőket terjesztvén, szép bárányokat neveljenek, és a sok szentek példáit előhozván, különböző jó erkölcsökre gergesszék hallgatóikat. Hanem hegyes kérdéseket, haszontalan vizsgálásokat, fülgönyörködgető csúfságokat vagy fabulákat, sovány és száraz gondolatokat forgatnak, és azt vadásszák, hogy a község őket csudálja, dicsírje. Az ilyen tanítórul mondja a szentlélek, hogy házasságtöréssel fertézteti az Isten igéjét. Mert a Szent Gergely mondása szerint a házasságtörő nem magzatot, hanem gyönyörúséget keres.” PÁZMÁNY Péter, *A római anyaszentegyház szokásából minden vasárnapokra és egy nébány innepekre rendelt evangéliomokrul prédikációk*, PPM, 594, 596, 601–602.

17 PÁZMÁNY Péter, *Csepregi szűgyemvállás*, PPM, 359.

18 PÁZMÁNY Péter, *Cahinista tükör*, PPÖM V. 55.

Végezetre énreám mindenféle szitkokkal agyarkodik Alvinci Uram, és mint az sebes esőt, úgy szórja reám az ő nyelvének mérgét. Én őnéki patvarkodó, hipokrita, számár, ördögi irigységgel és ördögtűl tanult mesterséggel rakva vagyok: mint az vak eb az árkot, mint az Gál ebe az medvét, úgy kerülöm az igazságot: bérletten ravasz vagyok: az szemtelen ördöghöz hasonló vagyok: orcámra ültem: az farizeusoknak igyenes lineán fajzati vagyunk mi: én szemtelenül hazudok: rázom, mint az disznó az bársonyt: *Az bázsáság széntség, úgymond, de nem olyan latornak való, mint tii:* tetétül fogva merész és orcátlan patvarkodónak, deli palástú Pilátusnak, süldisznóhoz, majomhoz, számárhoz, *róka*hoz hasonlóknak nevez, és azt mondja, hogy mint tengeren egyik hab az másikat tolja, szinte úgy tolong egymás után sok hívságom.¹⁹

Sajnos Alvinczi Péternek Pázmány ellen írott vitairatait nem ismerjük, így feleletei felől is csak magának Pázmánynak a szövegei mentén tájékozódhatunk. Ám többek között utolsó idézetünk nyomán akár feltételezhetjük, hogy Alvinczi hozta be először e körbe a farkavesztett róka aesopusi meséjét. Ha így van, érthető, hogy Nagy Benedek épp Alvinczinak a Pázmány (és a katolikusok) ellen írott példamutató munkájához nyúlt szövege színesítésekor, és az irodalom furcsa fintora, hogy a mese legkidolgozottabb, egyben történetünkben elsőként említett, időrendben azonban utolsó változata Pázmány harcostársa, Káldi György tollán született meg. Zárszóként mit is mondhatnánk mást, „a róka az róka, az róka, az róka”.²⁰

Aesopus (*Der deutsch Esopus*, Augsburg, Heinrich Steinhöwel, 1504)

19 PÁZMÁNY Péter, *Alvinci Péternek sok tétovázó kerengésekkel és cégéres gyalázatokkal felhalmozott feleleteinek rövid és keresztyéni szelídséggel való megrostálása*, PPM, 227. (Kiemelések: L. B.)

20 PARTI NAGY Lajos, *Rókatárgy alkonyatkor* = *Uó, Esti kréta*, Pécs, Jelenkor, 1995, 372.

Du Renard sans queue (*Les Fables d'Esop Phrygien, mises en Ryme Francoise*,
ill. Bernard SALOMON, Lyon, Jean de Tournes, Guillaume Gazeau, 1547, K6v.)

The Tailless Fox / *Vulpes sine Cauda*
(*Aesop's Fables*, ill. Francis BARLOW, London, H. Hills, 1687. 133.)